

ИШОНЧЛИ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ВА ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА СОЛИҚҚА ТОРТИШ МАСАЛАЛАРИ

Отамуродов Нуриддин Нажмиддинович
Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Аннотация. Мақолада ишончли тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш ва фаолиятини ривожлантиришда солиққа тортиш масалалари бўйича тадқиқот олиб борилган бўлиб, мавзу доирасида иқтисодчи олимларнинг тадқиқотлари ўрганилган ва мавзу якунида хулоса-тавсиялар шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ, бюджет сиёсати, фойда солиғи, бюджет, солиқ маъмурчилиги, тадбиркорлик субъектлари, солиқ ҳисоботи, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари, солиқ ставкаси.

ПОДДЕРЖКА НАДЕЖНЫХ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ И ВОПРОСЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В РАЗВИТИИ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Отамуродов Нуриддин Нажмиддинович
Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье проведены исследования по вопросам налогообложения при поддержке и развитии надежных хозяйствующих субъектов, в рамках темы изучены исследования экономистов, по завершению темы сформулированы выводы и рекомендации.

Ключевые слова: налог, бюджетная политика, налог на прибыль, бюджет, налоговое администрирование, хозяйствующие субъекты, налоговая отчетность, налоговые поступления, налоговые льготы, налоговая ставка.

SUPPORT OF RELIABLE BUSINESS ENTITIES AND ISSUES OF TAXATION IN THE DEVELOPMENT OF THEIR ACTIVITIES

Otamurodov Nuriddin Najmiddinovich
Tashkent State University of Economics

Annotation. In the article, research was conducted on issues of taxation in the support and development of reliable business entities, researches of economists were studied within the scope of the topic, and conclusions and recommendations were formed at the end of the topic.

Key words: tax, budget policy, profit tax, budget, tax administration, business entities, tax reporting, tax revenues, tax benefits, tax rate.

Кириш.

Маълумки, ҳар қандай мамлакат иқтисодиётининг барқарор ўсишини ва аҳоли бандлигини таъминловчи асосий бўғин бу кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик бўғинидир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 28 февралдаги “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини “Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ–27-сон Фармони ижросини таъминлаш, шунингдек, солиқларни ўз вақтида тўлаб, қонунчилик талабларига тўлиқ амал қилган ҳолда фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектларига янада қулай шарт-шароитлар яратиш ва маъмурий юкни камайтириш мақсадида бир қанча Фармон ва қарорлар тасдиқланмоқда.

Иқтисодиётимизда рўй бераётган турли ижобий ўзгаришлар кўп жиҳатдан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ривожланиши билан узвий боғлиқ. Жамиятимизнинг иқтисодий негизи бозор иқтисодиётига асосланган. Юкоридагиларни инобатга олган холда давлатимиз ғазнасини кўпайтириш учун кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожланишига сармоялар ажратиб бормоқда ва бу кундан кунга амалда фойда келтирмоқда, буларга давлатимиз томонидан ажратилаётган субсидиялар, имтиёзлар, солиқ имтиёзлари, бундан ташқари тадбиркорликни ривожлантиришга бевосита таъсир қилувчи инфратузилмаларни электронлаштиришни мисол келтиришимиз мумкин.

Адабиётлар шарҳи.

Соҳа олимлари кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ривожлантиришни қўллаб-қувватловчи ва туртки берувчи инфратузилмалар бўйича турлича тариф бериб ўтишган.

Замонавий иқтисодий тараққиёт парадигмасида иқтисодиётни фискаль сиёсат инструментлари воситасида тартибга солиш ва унинг самарадорлигига оид турли назарий қарашлар мавжуддир. Хусусан, Кейнс (2012) фискаль сиёсат инструментлари (солиқлар, давлат харажатлари, ижтимоий трансфертлар, давлат қарз инструментлари) орқали ялпи талабни самарали рағбатлантириш имкониятларига эга бўлинишини эътироф этади. Шунингдек, фискаль сиёсат инструментларини пулга нисбатан трансакцион талаб, фоиз ставкалари ва инвестицияларни сиқиб чиқариш самарасига паст таъсири шароитида ялпи ишлаб чиқаришни ривожлантиришда мултипликатив самарага эгаллигига оид илмий қарашларини тизимлаштирган. Солиқлар фискаль сиёсатнинг бир қисми сифатида намоён бўлишини Макконелл ва Брюлар (1992) ҳам ўзларининг ишларида кўрсатиб ўтганлар. Шу билан бирга, улар иқтисодиётда барқарорликни таъминлашда ҳал этиладиган вазифалардан келиб чиқиб, фискаль сиёсатни тўсқинлик қилувчи ёки рағбатлантирувчи сиёсатлар эканлигини исботлашга ҳаракат қилганлар. Улар ўзларининг “Экономикс” асарида “Фискаль сиёсатнинг асосий мақсади-ишсизлик ва инфляцияни тугатишдан иборатдир. Инқироз даврида фискаль сиёсатнинг рағбатлантирувчилик роли тўғрисидаги масала пайдо бўлди ва у қуйидагиларни ўз ичига олади: давлат харажатларини кўпайиши ёки солиқларнинг камайиши ёхуд иккаласини ҳам бирга қўшиб олиб бориш. Аксинча, агарда иқтисодиётда ортиқча талаб туфайли инфляция содир бўлса, бунга тўсқинлик қилувчи фискаль сиёсат мос келади. Тўсқинлик қилувчи фискаль сиёсат ўз ичига қуйидагиларни олади: давлат харажатларни камайиши ёки солиқларнинг камайиши, ёхуд иккаласини қўшиб олиб борилиши”. Бунда иқтисодий ривожланиш мақсадларининг тез ўзгарувчанлиги ва шунга мос равишда солиқ сиёсатининг йўналишларини ўзгартирилиши тўғрисидаги хулосаларни учратиш мумкин. Бугунги кунга келиб дунёнинг ривожланган мамлакатлари қонунчилиги кичик бизнесни давлат томонидан тартибга солишнинг махсус субъектлари деб таснифланмоқда. Бу эса кичик бизнесни солиққа тортишнинг ўзига хос хусусиятлари эса унинг ижтимоий аҳамиятини ва оммавийлигини белгилаш билан бир қаторда, иқтисодий ривожланиш мақсадларини ҳам белгилаб беради. Кичик бизнес субъектларини солиққа тортишнинг муҳим жиҳати бўлиб унинг миқдорий ва сифат мезонлари ҳисобланади. Ушбу мезонларга корхона ишчиларининг сони, товар айланмаси, активлари ва олинган фойдалари киради. Барча мамлакатлар учун асосий миқдорий мезон - бу корхонада ишлайдиган ишчилар сони бўлиб қолган параметрлар одатда турли мамлакатларда ва ўзаро фарқ қилади.

Россиялик олим иқтисод фанлари номзоди Косов (2009) инфратузилмаларни кичик бизнесга ёрдам бериш мақсади бўлган ташкилотлар деб санаб ўтади ҳамда инфратузилма муаммоларини ўрганишнинг иккита асосий ёндашувларини келтиради:

а) ижтимоий меҳнат тақсимотини чуқурлаштириш нуқтаи назаридан инфратузилмани таҳлил қилишни ўз ичига олади.

б) иқтисодий амалиёт нуқтаи назаридан давлатнинг ролини ошириш зарурати инфратузилмани ривожлантиришни тартибга солиш.

Россиялик олимлар Алтынникова, Голайдо, Кузнецова (2008) ларнинг фикрича инфратузилмалар самарадорлигини ошириш учун кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини инфратузилмалар билан тескари алоқа йўналишларини ишлаб чиқишдир. Олимларимиз Ходиев, Ходжаев, Эгамбердиев (2008) Самадов, Останақулова (2008), Болтабоев, Косимова (2021)лар кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантирувчи бозор инфратузилмалар бўйича асосий маълумотларни ёритишган. Бунда инфратузилма асосий бўғинлари бўлган банкларни роли, солиқ ва солиққа тортиш сиёсати, имтиёзлар берилганлиги,

аудиторлик хизматлари ўтказиш ҳамда ахборот билан таъминлаш вазифалари тўғрисида маълумотлар берилган.

Бундан шундай хулоса чиқаришимиз мумкинки, кичик бизнес ва хусусий бизнеснинг ривожлантиришда инфратузилмалар муҳитини бизнес субъектларига мослаштириб бориш, уларни ривожлантиришни доимий тарзда қўллаб қувватлаш бу соҳада доимий тадқиқотлар олиб бориш талаб этилади. Тадқиқот методологияси Шунини таъкидлаш лозимки, мазкур мақолада муаллифлар томонидан бир қатор илмий методлар, хусусан, тизимли таҳлил, таққослаш ва муҳокама каби методлардан фойдаланилган. Яқунда тўлдирувчанлик тамойили асосида методологик ёндашув ёрдамида хулоса ва таклифлар баён этилган.

Тадқиқот методологияси.

Ушбу мақолада қиёсий таҳлил ҳамда индукция ва дедукция баҳолаш усулларидан фойдаланилди. Қиёсий усулдан фойдаланилиб, акцизостии товарларни солиққа тортиш амалиётини самарали бошқаришда креатив ёндашувларнинг амалий аҳамиятини ёритиш бўйича илмий хулосалар берилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Ишончли тадбиркорлик субъектлари рейтинги турли соҳаларда фаолият юритувчи компанияларнинг ишончилиги ва ишончилигини баҳолашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. У инвесторлар, кредиторлар ва бошқа манфаатдор томонлар учун корхоналарнинг молиявий барқарорлиги ва фаолиятини баҳолаш учун муҳим восита бўлиб хизмат қилади. Бироқ, бундай рейтингларни қўллаш ҳал қилиниши керак бўлган айрим муаммолар туфайли қийин бўлиши мумкин. Ишончли хўжалик юритувчи субъектлар рейтингини қўллашдаги асосий муаммолардан бири турли рейтинг агентликларида стандартлаштирилган мезонларнинг йўқлиги ҳисобланади. Ҳар бир агентликнинг ўз методологияси, тортиш омиллари ва баҳолаш мезонлари бўлиши мумкин, бу эса рейтингларнинг ўзгаришига олиб келади. Ушбу изчиллик йўқлиги рейтинг фойдаланувчиларини солиштириш ва онгли қарорлар қабул қилишни қийинлаштиради. Буни ҳал қилиш учун умумий баҳолаш мезонлари ва методологияларини яратиш учун рейтинг агентликлари ўртасида янада кўпроқ ҳамкорлик қилиш ва стандартлаштириш зарур. Ахборотнинг ошқоралиги ва ошқор этилиши рейтингни тўри баҳолаш учун жуда муҳимдир. Бироқ, баъзи компаниялар рейтинг таҳлили учун зарур бўлган тўлиқ ва ўз вақтида маълумот бермаслиги мумкин, бу эса берилган рейтингларда ноаниқликларга олиб келади.

Шаффофликни ошириш ва компанияларни тегишли молиявий ва номолиявий маълумотларни рейтинг агентликларига ошқор қилишга рағбатлантириш муҳим аҳамиятга эга. Бунга кенг қамровли ҳисобот стандартлари ва ошқор қилиш талабларини белгилайдиган тартибга солиш чоралари орқали эришиш мумкин. Бизнес шароитлари ва молиявий кўрсаткичлар тез ўзгариши мумкин, бу рейтинг жараёнини вақтга сезгир қилади. Рейтингларни янгилашдаги кечикишлар эскирган маълумотларга олиб келиши мумкин, бу эса рейтингларни аҳамиятсиз ва ишончли қилади. Рейтинг агентликлари ўз вақтида янгиланишларни тақдим этишга интилиши ва уларнинг баҳолашлари рейтинг субъектларининг энг долзарб молиявий ва операцион маълумотларини акс эттиришини таъминлаши керак. Автоматлаштириш ва илғор маълумотларни таҳлил қилиш усуллари рейтингларнинг ўз вақтида берилишини яхшилашда муҳим рол ўйнаши мумкин. Рейтингни баҳолашнинг ишончилиги кўп жиҳатдан рейтинг агентликларининг мустақиллиги ва холислигига боғлиқ. Бироқ, манфаатлар тўқнашуви ва юзага келиши мумкин бўлган нотўғри қарашлар рейтинг жараёнининг яхлитлигига путур этказиши мумкин. Рейтинг агентликларининг мустақиллигини ошириш бўйича қатъий тартибга солиш, мустаҳкам бошқарув тузилмалари ва мунтазам аудит каби чора-тадбирларни амалга ошириш ушбу хавотирларни юмшатиб, рейтингларнинг ишончилигини ошириши мумкин. Молиявий кўрсаткичлар корхоналарнинг кредитга лаёқатлилигини баҳолашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлса-да, корпоратив бошқарув амалиётлари, барқарорлик ташаббуслари ва ижтимоий масъулият каби номолиявий омиллар ҳам қимматли тушунчаларни беради. Рейтинг жараёнига молиявий ва номолиявий кўрсаткичларнинг кенг қамровли тўпламини киритиш компаниянинг ишончилиги ва узоқ муддатли ҳаётийлигини янада яхлит баҳолаш имконини беради. Ишончли тадбиркорлик субъектлари рейтингини қўллаш манфаатдор томонлар учун компанияларнинг ишончилиги ва ишончилигини баҳолаш учун

қимматли воситадир. Бироқ, унинг самарадорлиги ва аниқлигини ошириш учун бир нечта муаммоларни ҳал қилиш керак. Мезонларни стандартлаштириш, ошкоралик ва ошкораликни таъминлаш, рейтингларнинг ўз вақтида берилишини таъминлаш, мустақилликни мустақамлаш ва молиявий бўлмаган омилларни ҳисобга олиш рейтингларни қўллашни такомиллаштириш йўлидаги асосий қадамлардир.

Ишончли тадбиркорлик субъектлар рейтингига киритилган тадбиркорлик субъектларига рейтинг тоифасидан келиб чиқиб қуйидаги рағбатлантириш чоралари жорий этилсин:

барча турдаги солиқ текширувлари ўтказилмайди (жиноий ишлар доирасидаги текширувлар бундан мустасно);

қўшилган қиймат солиғи суммаси ўрнини қоплаш (қайтариш), шунингдек, барча солиқ турлари бўйича мавжуд ортиқча тўлов суммасини қайтариш бир кун муддатда тезлаштирилган тартибда амалга оширилади;

қўшилган қиймат солиғи бўйича махсус рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳноманинг амал қилиши тўхтатилмайди;

товарларни импорт қилишда тўланадиган қўшилган қиймат солиғи суммаларини божхона ва солиқ органларининг ҳисоб тизимларида ўзаро ҳисобга олиш имконияти берилди;

корпоратив буюртмачилар билан базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваригача тузишга рухсат этилган тўғридан-тўғри шартномалар бўйича бир молия йили учун белгиланган базавий ҳисоблаш миқдорининг бир минг баравари миқдоридаги суммадан кўп бўлмаслик талаби татбиқ этилмайди;

давлат харидлари доирасида тендер (танлаш) савдолари ўтказишда чет эллик етказиб берувчилар билан бир қаторда битта маҳаллий ишлаб чиқарувчи иштирок этган тақдирда ушбу маҳаллий ишлаб чиқарувчининг таклифини баҳолашда унга нисбатан қонунчиликда назарда тутилган имтиёз ва преференциялар қўлланилади.

Ишончли тадбиркорлик субъекти – қонунчилик ҳужжатларида белгиланган рағбатлантириш чораларидан фойдаланиш ҳуқуқини берувчи солиқ ва бошқа қонунчилик талабларига сўзсиз риоя этган ҳолда фаолият юритаётган, хусусан ушбу Низом талабларига жавоб берувчи юридик шахсларга бериладиган мақом;

Ишончли тадбиркорлик субъектилар рейтинг – қонунчилик ҳужжатларида белгиланган рағбатлантириш чораларидан фойдаланиш ҳуқуқини берувчи ишончли тадбиркорлик субъекти мақоми берилган юридик шахсларнинг Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Солиқ қўмитаси (кейинги ўринларда – Солиқ қўмитаси) томонидан шакллантириладиган ва унинг расмий веб-сайтида жойлаштириладиган рейтинг рўйхати;

Баҳолаш тизими – солиқ органларининг автоматлаштирилган ахборот ресурслари орқали олдиндан белгиланган маълум бир шартларга тўғри келиши нуқтаи назаридан солиқ тўловчиларни баҳолаш ва уларнинг тоифасини аниқлаш тизими.

Барчамизга яхши маълумки, солиқ тўлаш солиқ тўловчиларнинг (шу жумладан тадбиркорлик субъектларининг) конституциявий мажбурияти бўлиб, қоида бўйича, солиқ тўловчини қонун ҳужжатлари билан ўзига юкланган мажбуриятларни бажарилишини рағбатлантириш одат тусига кирмайди. Мисол учун, агар сиз йўл фойдаланувчиси бўлсангиз, сизни йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилишингизни рағбатлантириш қандайдир мумкин бўлмаган ҳолат. Бироқ инсофлиги туфайли мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий вазифалар ҳаётга татбиқ этилаётган қонунга бўйсунувчи солиқ тўловчилар сабабли пенсия, шунингдек, ўқитувчи ва шифокорларнинг маоши берилаётганлиги сабабли рағбатлантириш бермаслик адолатли эмас деб ҳисобланилиши ҳам мумкин.

Бу шуни англатадики, қонунга бўйсунувчи солиқ тўловчилар ўз мажбуриятларини бажармаганларнинг молиявий юқини ўз зиммаларига оладилар ва солиқ тўлашдан бўйин товлаганларни моддий жиҳатдан субсидия қиладилар. Бу ҳолат адолатга бўлган ишончни сусайтираётгани учун ташвишланмаса бўлмайди. Солиқ тўловчиларда манфаатдорлик, инсофли бўлишга интилиш йўқ вазият юзага келди. Шу билан бирга, рағбатлантириш деганда ҳар қандай солиқ имтиёзлари эмас, балки: маъмурий юқни камайитириш, давлатнинг бизнесга ишончини кўрсатиш, шунингдек, уларнинг мамлакат иқтисодиётига қўшаётган ҳиссасини баҳолаш каби маъмурий рағбатлантириш тушунилиши керак.

Дастлабки босқичда яхлитлик рейтинг

Бизнинг фикримизча рейтинг солиқ тўловчиларни 4 тоифа бўйича баҳолайди ва уларга Д дан ААА гача рейтинг беради. Рейтингда тадбиркорлик субъектлари учун тўпланган балларга боғлиқ бўлган турли имтиёзлар назарда тутилган. Хусусан, энг юқори ААА рейтингини олган шахслар учун қуйидаги қўллаб-қувватлаш чоралари кўрилади:

- ушбу тадбиркорлик субъектига нисбатан барча турдаги солиқ текширувлари тўхтатилган (жиноят иши доирасидаги текшириш ҳоллари бундан мустасно);
- ҚҚСни қайтариш тезлаштирилган тартибда — 1 иш куни ичида амалга оширилади;
- қўшилган қиймат солиғи бўйича солиқ тўловчи гувоҳномасининг амал қилиш муддати тўхтатилмаган;
- солиқ тўловчининг ҳисобда турган жойидан қатъи назар, товарларни олиб кириш ва товарларни (хизматларни) сотишда тўланган ҚҚС суммаларини ўзаро ҳисобга олиш имконияти тақдим этилади;
- охириги 12 ой ичида биринчи марта солиққа оид ҳуқуқбузарликлар содир этилганда молиявий санкциялар қўлланилмайди;
- корпоратив мижозларга давлат харидлари бўйича шартнома мажбуриятларини бажаришда ҳисоб-китоб ва ҳисоб-китоб маркази учун аванс тўлаш бўйича енгиллаштирувчи талаблар қўйилади.
- корпоратив мижозлар юридик шахслар билан БРМ суммасининг 50 бараваридан кўп бўлмаган миқдорда тўғридан-тўғри шартномалар тузиш ҳуқуқига эга, бундай шартномалар миқдори битта корпоратив мижоз учун бир молиявий йил давомида БТСнинг 1000 бараваридан ошмаслиги шarti билан.

• агар давлат харидлари доирасидаги танлов (танлов) савдоларида хорижий етказиб берувчилар билан бир қаторда камида битта маҳаллий ишлаб чиқарувчи иштирок этса, ушбу маҳаллий ишлаб чиқарувчининг таклифини баҳолашда унга нисбатан қонун ҳужжатларида назарда тутилган имтиёзлар ва преференциялар қўлланилади. Аста-секин, инсофли тадбиркорлар учун имтиёзлар рўйхати кенгайди. Келгусида, шунингдек, тадбиркорлик фаолиятини рағбатлантириш учун яхлитлик рейтингини асос сифатида тадбиркорлик соҳасини тартибга солишга масъул бўлган бошқа вазирлик ва идоралар ҳам қўллаши мумкин албатта.

Тадбиркорлик субъектларининг яхлитлик рейтинги Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Солиқ қўмитаси томонидан ишлаб чиқилган дастурий маҳсулот асосида автоматик тарзда шакллантирилади. Рейтинг тадбиркорлик субъектининг солиқ қонунчилиги талабларига риоя этиши, молиявий барқарорлик ва тадбиркорлик тажрибасининг умумий натижаларини ўз ичига олган мезонлар асосида 100 балллик рейтинг тизими бўйича тузилади.

Шунингдек, ушбу рейтинг тадбиркорлик субъектларига ўзларининг ҳалоллигини баҳолаш ва солиқ органлари уларнинг фаолиятини қандай баҳолаётганини билиш, шунингдек, контрагентлари ҳақида маълумот олиш имконини беради. Баҳолаш тизимидан фақат рағбатлантириш сифатида фойдаланилади ва бу бевосита Президент қарорида мустаҳкамлаб қўйилади.

Яъни, рейтинг қонуний асосларда такомиллаштирилган (енгиллаштирилган) бошқарув шартларини олишга имкон бермайдиган тадбиркорлик субъектлари қонун ҳужжатларида мустаҳкамланган умумий қоидалар ва тартиблардан фойдаланишга ҳақли бўлади.

Масалан: Агар компания БББ рейтингига эга бўлса, унда ҚҚСни қайтариш бундай компанияга умумий шартлар асосида амалга оширилади, яъни 7-30 кун ичида камерал текширувини ўтказиш тартибига мувофиқ.

Ёки айтайлик, компания солиққа оид ҳуқуқбузарлик содир этган ва бундай компания жаримага тортилади. Шу билан бирга, компаниянинг яхлитлик рейтинги Д. Солиқ кодексига мувофиқ рейтинг даражасига қарамай, агар корхона солиқ органининг тегишли қарори олинган кундан бошлаб 10 кун ичида молиявий санкция суммасини ихтиёрий равишда тўлаган бўлса; кейин жарима миқдори 2 баробар камайтирилиши керак. Бинобарин, паст баҳо тадбиркорлик субъектларини қонун билан кафолатланган ҳуқуқлардан ҳеч қандай маҳрум қилмайди.

Ишончли тадбиркорлик субъектлари рейтинги ҳар куни солиқ органларининг ахборот тизимида мавжуд маълумотлардан фойдаланилган ҳолда шакллантирилади ҳамда Солиқ қўмитасининг расмий веб-сайтига расмий веб-сайтига юқори рейтингга эга бўлган тадбиркорлик субъектлар бўйича жойлаштириб бориш мақсадга мувофиқ бўлади.

1. Ишончли тадбиркорлик субъектларини аниқлаш учун тадбиркорлик субъекти ҳақидаги мавжуд маълумотлар доимий равишда автоматлаштирилган тизим орқали таҳлил қилинади

хамда уларнинг фаолиятини баҳолаш ушбу Низомда белгиланган мезонларининг ҳар бири бўйича баҳолаб борилади.

2. Баҳолаш тизими натижалари баҳолаш амалга оширилган куннинг эртасидан кечиктирмай солиқ тўловчиларнинг шахсий кабинетига юборилади. Баҳолаш тизими натижалари ўзгарганда маълумотлар баҳолаш амалга оширилган куннинг эртасидан кечиктирмай солиқ тўловчиларнинг шахсий кабинетига қайта юборилади.

3. Юборилган маълумотлар беш кундан кечиктирмай тадбиркорлик субъекти томонидан кўриб чиқилади. Бунда, тадбиркорлик субъектининг баҳолаш тизими натижаларига нисбатан эътирозлари бўлган тақдирда, ушбу бандда кўрсатилган муддатда ўз шахсий кабинети орқали солиқ органига мурожаат қилади.

4. Тадбиркорлик субъектларининг баҳолаш тизими натижалари юзасидан билдирилган эътирозлари солиқ органлари томонидан уч кун давомида қайта кўриб чиқилади ва эътирозлари асосли бўлса, баҳолаш тизимига тегишли тузатишлар киритилган ҳолда қайта шакллантирилган баҳолаш тизими натижалари солиқ тўловчининг шахсий кабинетига юборилади.

5. Тадбиркорлик субъекти ишончли тадбиркорлик субъектлари рейтингга мувофиқ қонунчиликда назарда тутилган қўйидаги рағбатлантириш чораларидан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлади:

а) “AAA” рейтингга эга бўлган тадбиркорлик субъектларга:

барча турдаги солиқ текширувлари ўтказилмайди (жиноий иш доирасида, Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлигининг ҳузурида Солиқ қўмитаси раисининг алоҳида қарорига мувофиқ ўтказиладиган текширишлар, давлат корхоналари ҳамда устав капиталида 50 фоиз ва ундан ортиқ миқдорда давлат улуши мавжуд бўлган юридик шахслар бундан мустасно);

б) “AA” ва ундан юқори рейтингга эга бўлган тадбиркорлик субъектларга:

қўшилган қиймат солиғи суммаси ўрнини қоплаш (қайтариш) бир кун муддатда тезлаштирилган тартибда амалга оширилади;

товарларни импорт қилишда тўланадиган қўшилган қиймат солиғи суммаларини божхона ва солиқ органларининг ҳисоб тизимларида ўзаро ҳисобга олиш имконияти берилади;

барча солиқ турлари бўйича мавжуд ортиқча тулов суммасини қайтариш бир кун муддатда тезлаштирилган тартибда амалга оширилади;

қўшилган қиймат солиғи бўйича махсус рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳноманинг амал қилиши тўхтатилмайди;

в) “BBB” ва ундан юқори рейтингга эга бўлган тадбиркорлик субъектларга:

охирги 12 ой давомида биринчи марта солиқ ҳуқуқбузарликлар содир этганда молиявий санкциялар қўлланилмайди (Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 227¹-моддасида белгиланган жарима бундан мустасно) (Kodeks, 2020);

г) “BB” ва ундан юқори рейтингга эга бўлган тадбиркорлик субъектларга:

корпоратив буюртмачилар билан базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваригача тузишга рухсат этилган тўғридан-тўғри шартномалар бўйича бир молия йили учун белгиланган базавий ҳисоблаш миқдорининг бир минг баравари миқдоридagi суммадан кўп бўлмаслик талаби татбиқ этилмайди;

бюджет буюртмачилари билан бир миллиард сўмгача тузиладиган шартномаларда олдиндан тўлов миқдорини 30 фоиздан 50 фоизга, бир миллиард сўмдан ортиқ харидлар бўйича 15 фоиздан 30 фоизгача оширилади;

д) корпоратив буюртмачилар электрон тарзда давлат харидларининг электрон тизими орқали тузилган шартнома мажбуриятларни ўз вақтида ва тўлиқ бажарилишини таъминлаш мақсадида ҳисоб-китоб-клиринг палатасидаги ҳисобварағига олдиндан ўтказилиши лозим бўлган маблағлар миқдори куйидагича белгиланади:

“А” ва ундан юқори рейтингга эга бўлганлар тадбиркорлик субъектларга – олдиндан тўлов ўтказилиши талаб этилмайди;

“BB” ва “BBB” рейтингга эга бўлганлар тадбиркорлик субъектларга – шартнома суммасининг 15 фоиз миқдорида;

“B” рейтингга эга бўлганлар тадбиркорлик субъектларга – шартнома суммасининг 50 фоиз миқдорида;

е) бошланғич нархни пасайтириш учун ўтказиладиган аукцион савдолари якунига кўра энг паст нархни таклиф қилган иштирокчи шартнома тузишни рад этган холларда давлат харидларининг электрон тизими томонидан энг паст нархни таклиф қилган иштирокчидан кейинги энг паст нархни таклиф қилган иштирокчи ғолиб сифатида аниқланади.

ё) давлат буюртмачилари томонидан ўтказиладиган энг яхши таклифларни танлаш ҳамда тендер савдоларида иштирок этиш учун таклифларни тақдим этиш муддати тугаган пайтда харид қилиш ҳужжатлари талабларига мос келадиган фақат битта таклиф тақдим этилган бўлса мазкур савдолар ўтказилган деб ҳисобланади.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ишончли тадбиркорлик субъектлари рейтингини қўллаш турли соҳалардаги компанияларнинг ишончилиги ва ишончилигини баҳолаш учун жуда муҳимдир. Бироқ, унинг самарадорлиги ва аниқлигини ошириш учун бир қатор муаммолар ва муаммоларни ҳал қилиш керак.

Умумий баҳолаш мезонлари ва методологияларини яратиш учун агентликлар ўртасида ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатлар зарур.

Ахборотнинг шаффофлиги ва ошкор етилиши рейтингни тўғри баҳолашда муҳим рол ўйнайди. Компанияларни тўлиқ ва ўз вақтида маълумот билан таъминлашни рағбатлантириш жуда муҳим ва тартибга солиш чоралари ҳисобот стандартларида шаффофликни оширишга ёрдам беради. Вақтлик яна бир муҳим омил ҳисобланади, чунки бизнес шароитлари ва молиявий кўрсаткичлар тез ўзгариши мумкин. Рейтинг агентликлари автоматлаштириш ва илғор маълумотларни таҳлил қилиш техникасидан фойдаланган ҳолда баҳоланган объектларнинг энг долзарб маълумотларини акс еттириш учун ўз вақтида янгиланишларни тақдим этишга интилиши керак. Низомлар, бошқарув тузилмалари ва мунтазам текширувлар каби мустақилликни ошириш чоралари манфаатлар тўқнашуви ва тарафкашликларни юмшатиш учун зарурдир.

Молиявий кўрсаткичлар билан бир қаторда молиявий бўлмаган омилларни ҳисобга олиш компаниянинг ишончилиги ва узоқ муддатли ҳаётийлигини янада яхлит баҳолаш имконини беради. Рейтинг жараёнида корпоратив бошқарув амалиётлари, барқарорлик ташаббуслари ва ижтимоий масъулият саъй-ҳаракатларини киритиш қимматли тушунчаларни қўшади. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш ва тегишли чора-тадбирларни амалга ошириш орқали ишончли тадбиркорлик субъектлари рейтингини қўллаш янада ишончли, ишончли ва манфаатдор томонлар учун асосли қарорлар қабул қилишда фойдали бўлиши мумкин. Рейтингларнинг ишончилиги ва аниқлигини ошириш рақобатбардош ва ишончли бизнес муҳитини шакллантиришга ёрдам беради.

Таклифимиз: Рейтинг мезонларини ишлаб чиқиш бўйича: Биринчи босқичда тадбиркорлик субъектларининг ишончилигини баҳолашнинг комплекс мезонларини ишлаб чиқиш керак. Бу мезонлар молиявий барқарорлик, солиқ ва меъёрий ҳужжатлар талабларига риоя қилиш, обрў, иш тажрибаси ва ахлоқий бизнес амалиётларига риоя қилиш каби омилларни ўз ичига олиши мумкин. Мезонлар объектив, шаффоф ва турли секторлар ва бизнес ҳажми бўйича адолатли баҳолашни таъминлаш учун изчил бўлиши керак.

Белгиланган мезонлар асосида ҳўжалик юритувчи субъектларга балл ёки даражалар кўювчи рейтинг методологиясини ишлаб чиқиш. Методология объектив, ишончли ва бизнес динамикасидаги ўзгаришларга мослаша оладиган бўлиши керак. У молиявий кўрсаткичлар каби миқдорий маълумотлар ва мижозларнинг фикр-мулоҳазалари ва саноат обрўси каби сифатли баҳолашларнинг комбинациясидан фойдаланиши мумкин.

Шаффофликни таъминлаш ва манфаатдор томонларга асосланган қарорлар қабул қилишда ёрдам бериш учун рейтингларни оммага очиқ қилиб қўйинг. Тадбиркорлик субъектларининг рейтинглари билан жамоатчилик, потенциал инвесторлар, мижозлар ва давлат идоралари фойдаланиши мумкин бўлган онлайн платформа ёки маълумотлар базасини яратиш. Ушбу платформа фойдаланувчилар учун қулай ва рейтинг маълумотларига тез ва самарали киришни осонлаштириш учун осонгина қидириш мумкин бўлиши керак. Ўзбекистонда ишончли тадбиркорлик субъектлари учун рейтинг тизимини жорий этиш янада шаффоф ва рақобатбардош бизнес муҳитини яратишга ҳисса қўшиши мумкин. Бу манфаатдор томонлар ўртасида ишонч ва ишончли мустаҳкамлашга ёрдам беради, онгли қарорлар қабул қилишни осонлаштиради ва тадбиркорлик субъектларини юқори ишончилилик стандартларига

интилишга ундайди. Таклиф етилган қадамларга амал қилиш ва тизимни доимий равишда такомиллаштириш орқали Ўзбекистон ишончли бизнеснинг ўсиши ва ривожланишини қўллаб-қувватловчи қулай ишбилармонлик муҳитини яратиши мумкин.

Адабиётлар /Литература/Reference:

Keynes, John M. (2012) *The General Theory of Employment, Interest and Money // The Collected Writings of John Maynard Keynes. — Cambridge University Press. —Vol. VII. — 428 p. — ISBN 9781139524278.*

Kodeks (2020) *O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi- Toshkent: G'afur G'ulom nashriyot uyi. - 640 b.*

Normurzaev U. K. *Amendments and additions to the tax code of the republic of uzbekistan on tax privileges in 2021. - 2021*

Normurzaev U. *Tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlashda soliq imtiyozlarini berish orqali samarali usullardan foydalanish yo'llari //Ekonomika i obrazovanie. - 2021. - №. 3. - S. 91-95.*

Алтынникова Л.А., Голайдо И.М., Кузнецова И.В. (2008) "Формирование инфраструктуры малого бизнеса" // http://www.rusnauka.com/10_NPE_/Economics/29998.doc.htm

Болтабоев М.Р., Қосимова М.С. (2021) *Кичик бизнес ва тадбиркорлик – Т.: NOSHIR, 2011. тадбиркорлик 2017-2020 статистик тўплам. –Тошкент.*

Косов М.Е. (2009) "Формирование инфраструктуры малого предпринимательства как необходимое условие его развития" // *Национальные интересы: приоритеты и безопасность.. Т. 5. No 4 (37). С. 67–71.*

Макконелл К., Брю С. (1992) *Экономикс: Принципы, проблемы и политика. – Москва:Республика., – С.249.*

Самадов А.Н., Останақулова Г.Н. (2008) *Кичик бизнес ва тадбиркорлик. -Т.: Молия иқтисод*

Ходжаев Р.С., Эгамбердиев А. (2008) *Кичик бизнес ва тадбиркорлик. ТМИ. Ўқув қўлланма. – Т.: "IQTISOD - MOLIYA".*